27. Ларичев В.В. Предварительное расследование преступлений в США и Германии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2004.
28. Code of Criminal Procedure Portugal: Adopted by Decree-Law no. 78/87 of 17th February 1987. URL: http://www.gddc.pt/codigos/code_criminal_procedure.html.
29. Miguel A. Lopes/Lusa. Como são feitas as escutas em Portugal? Só a Polícia Judiciária dispõe dos meios técnicos para as escutas: *Observador* 2014. 13 November. URL: <http://observador.pt/2014/11/13/como-sao-feitas-escutas-emportugal>.
30. Lei do Cibercrime: Lei № 109/2009 de 15 de setembro 2009. URL: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=1137&tabela=leis.
31. Organização da Investigação Criminal: Lei n.º 21/2000 de 10 de Agosto. URL: legislacao.mai.gov.info/v/comum/organizacao-da-investigacao-criminal.
32. Уголовно-процессуальный кодекс Австрийской Республики II. URL: <http://www.risbka.gv.at>.

УДК 343.14:351.745.7:343.974

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.50>

КОЗАЧЕНКО О.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Метою статті є внесення системи пропозицій із вдосконалення законодавства України в частині використання негласного співробітництва для виконання завдань протидії злочинності, а також визначення особливостей практичної реалізації таких пропозицій. З'ясовано, що правове регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження сьогодні є неповним, розбалансованим і не сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження. Визначено, що негласне співробітництво в межах кримінального провадження оперативний працівник може використовувати з метою забезпечення ефективного проведення дорученої йому слідчим, прокурором негласної слідчої (розшукової) дії. Поза межами такого доручення використання оперативним працівником негласного співробітництва в межах кримінального провадження буде незаконним. Зроблено висновок про необхідність визначити такий перелік заходів оперативного супроводження кримінального провадження: 1) опитування осіб за їхньою добровільною згодою; 2) обстеження публічно доступних об'єктів; 3) обстеження публічно недоступних об'єктів за добровільною згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; 4) збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; 5) збирання інформації з обмеженим доступом, яка міститься в інформаційних банках даних правоохоронних органів, відповідно до їхньої компетенції; 6) одержання конфіденційної інформації за згодою осіб, які мають доступ до неї; 7) комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину; 8) пошукове стеження – захід оперативного супроводження кримінального провадження, який полягає в короткочасному імпровізованому візуальному спостереженні за певним об'єктом, зокрема, з метою попереднього встановлення невідомих осіб, виявлених під час проведення інших заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, а також під час перебування негласного співробітника поруч з особами, до соціального оточення яких його впроваджено.

Ключові слова: негласне співробітництво, конфіденційне співробітництво, кримінальне провадження, досудове розслідування, оперативно-розшукова діяльність.

© КОЗАЧЕНКО О.І. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності (Міжрегіональна академія управління персоналом)

The purpose of the article is to introduce a system of proposals for improving the legislation of Ukraine regarding the use of unspoken cooperation to fulfill the tasks of combating crime, as well as to determine the features of practical implementation of such proposals. It has been found that the legal regulation of the use of unspoken cooperation in criminal proceedings is now incomplete, unbalanced and does not contribute to the effective execution of the tasks of criminal proceedings. It has been determined that a co-operative employee may use unofficial cooperation in the framework of criminal proceedings in order to ensure the effective conduct of an investigative action assigned to him by an investigator. Outside of such a mandate, the use of a co-operative operative by an employee in criminal proceedings would be illegal. The conclusion was made about the need to determine the following list of measures for the operative support of criminal proceedings: 1) interviewing of persons with their voluntary consent; 2) survey of publicly available objects; 3) survey of publicly available objects with the voluntary consent of the persons at whose disposal (use) they are; 4) collecting publicly available information from any source; 5) collecting restricted information contained in law enforcement information databases in accordance with their competence; 6) receiving confidential information with the consent of the persons having access to it; 7) comprehensive analysis of the information obtained during other measures of the operative support of criminal proceedings and investigative actions, including not public ones, in the pre-trial investigation of a specific crime; 8) search tracking – a measure of the operative support of criminal proceedings, which consists in short-term improvised visual observation of a certain object, including the purpose of preliminary identification of unknown persons, discovered during other measures and unspoken investigative actions, also during the stay of the unspoken employee close to the persons to whom he or she was introduced to the social environment.

Key words: *unspoken cooperation, confidential cooperation, criminal proceedings, pre-trial investigation, operational search activities.*

Вступ. Використання негласного співробітництва для розкриття та розслідування злочинів є усталеною практикою з найдавніших часів і до наших днів. На теренах сучасної України інформацію, одержану негласними співробітниками, використовували для забезпечення виконання завдань кримінального провадження як за часів Речі Посполитої, Російської та Австро-Угорської імперій, Радянського Союзу, так і після проголошення Незалежності нашої держави у 1991 році. Щоправда, у кожному історичному періоді негласне співробітництво здійснювалося у різних умовах, на різних правових підставах, а інформація, одержана негласними співробітниками, мала різний статус і по-різному формалізувалася у кримінальному судочинстві. Адже, незважаючи на те, що методи агентурної роботи завжди були схожими, правове регулювання їх використання під час розслідування злочинів було різним.

Останньою переломною подією у правовому регулюванні негласного співробітництва стало прийняття у 2012 році чинного Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України. На відміну від попереднього періоду, до кодексу було запроваджено можливість таємного одержання інформації, необхідної для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження – шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У числі іншого законодавець передбачив право слідчого використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України [1].

Постановка завдання. Метою статті є внесення системи пропозицій із вдосконалення законодавства України в частині використання негласного співробітництва для виконання завдань протидії злочинності, а також визначення особливостей практичної реалізації таких пропозицій.

Результати дослідження. Але законодавчі новації торкнулися не лише запровадження у кримінальний процес можливостей використання негласних методів одержання інформації, але й повноважень слідчого, прокурора, оперативних підрозділів, особливостей їхнього процесуального статусу та правових відносин між ними. Це створило особливе правове середовище, у якому зараз функціонує інститут негласного співробітництва.

Урахування зазначених обставин є необхідною умовою дослідження правового регулювання використання негласного співробітництва як інструмента виконання завдань кримінального провадження, оскільки сьогодні цей інструмент може застосовуватися слідчим, прокурором

лише у співпраці з оперативними підрозділами. Адже, надавши слідчому право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва, законодавець не урахував, що немає правового механізму залучення слідчим осіб до такого співробітництва, можливостей формування ним власного негласного апарату, організації роботи з негласними співробітниками, забезпечення їхньої безпеки.

Сьогодні згадані правові механізми та відповідні можливості передбачені лише для оперативних підрозділів і лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Тобто слідчий може реалізувати право, передбачене ст. 275 КПК України, лише у взаємодії з оперативними підрозділами. У таких умовах особливого значення набуває зміст правових відносин між слідчим і прокурором, основи якого закладено в ст. 41 КПК України.

Відповідно до частини першої зазначеної статті оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ і підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [1].

Поверхневий аналіз цієї норми в сукупності з положенням ст. 275 КПК України може сформулювати враження про те, що слідчий (детектив), прокурор мають право дати доручення оперативному підрозділу щодо використання негласного співробітництва. Саме такий висновок можна зробити, якщо вважати використання конфіденційного співробітництва окремою негласною слідчою (розшуковою) дією. Саме такий підхід застосовано у навчальному посібнику Б.І. Бараненка, О.В. Бочкового, К.А. Гусевої та інших [2] та деяких інших джерелах. Проте, як слушно зауважує Д.Б. Сергєєва, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так само, як і залучення осіб до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не відповідає сутнісним ознакам негласних слідчих (розшукових) дій [3]. В іншому разі виникла б ситуація, коли одна слідча (розшукова) дія проводиться під час провадження іншої, як її стадія чи структурний елемент, що є неприпустимим. Ці заходи за своєю природою є забезпечувальними, такими, що покликані сприяти успішному проведенню негласних слідчих (розшукових) дій, під час яких вони використовуються [4]. Отже, використання конфіденційного співробітництва не є негласною слідчою (розшуковою) дією, а є заходом забезпечувального характеру. Відтак немає і законодавчого механізму, який би передбачав можливість слідчого поставити перед оперативним підрозділом завдання з використання негласного співробітництва.

Ч. 2 ст. 41 КПК України встановлює, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Позбавивши оперативні підрозділи (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) права проводити процесуальні дії та ініціювати їхнє проведення, законодавець нічого не зазначив про права оперативних підрозділів використовувати для виконання завдань кримінального провадження власні можливості щодо проведення оперативно-розшукових заходів, а також заходів забезпечувального характеру (зокрема, використання негласного співробітництва, використання несправжніх імітаційних засобів).

Але, ґрунтуючись на положенні ч. 2 ст. 19 Конституції України («Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»), можна стверджувати, що на зазначені дії оперативні підрозділи права не мають. Адже закон не містить положень, які б визначали можливість проведення ними у кримінальному провадженні оперативно-розшукових чи організаційно-забезпечувальних заходів.

Водночас, засновуючись на тому, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, він має право і на використання негласного співробітництва.

Отже, негласне співробітництво в межах кримінального провадження оперативний працівник може використовувати з метою забезпечення ефективного проведення дорученої йому слідчим, прокурором негласної слідчої (розшукової) дії.

Поза межами такого доручення використання оперативним працівником негласного співробітництва в межах кримінального провадження буде незаконним.

При цьому законодавець у ст. 275 КПК України передбачив два варіанти використання негласного співробітництва у кримінальному провадженні:

- по-перше, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;
- по-друге, залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України.

І якщо в першому варіанті будь-які обмеження щодо випадків використання слідчим інформації, одержаної за результатами негласного співробітництва, відсутні, то у другому має місце відсилання до інших (невизначених) норм КПК.

Проведений нами аналіз положень гл. 21 КПК України дає змогу стверджувати, що жодна із статей, які регламентують проведення НСРД, не містить вказівки про можливість залучення до їхнього проведення на конфіденційній основі «інших осіб», окрім єдиного випадку – ч. 1 ст. 272 КПК України. Ця норма передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1].

Отже, буде логічним припустити, що залучення на конфіденційній основі «інших осіб» до проведення всіх інших НСРД буде незаконним. Але цей висновок суперечить нормі ч. 6 ст. 246 КПК України, де зазначено, що за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [1]. У цій нормі законодавець не встановлює жодних обмежень щодо випадків, у яких до проведення НСРД можуть залучатися інші особи.

Невизначеність у цьому питанні створює проблеми у правоохоронній практиці. Аналізуючи її, М.В. Лотоцький зазначає, що, спираючись на положення ч. 6 ст. 246 КПК України, слідчі, прокурори залучають до проведення негласних слідчих (розшукових) дій «інших осіб». У більшості кримінальних проваджень по обвинуваченню особи за ст. 307 КК України «покупцями» та «продавцями» у такій негласній слідчій дії, як контроль за вчиненням злочину, є «інші особи», тобто особи, які не є штатними працівниками правоохоронних органів. Як правило, це раніше судимі особи, звільнені від кримінальної відповідальності, яким загрожує адміністративне чи кримінальне покарання, особи, які перебувають під адміністративним наглядом. Часто «продавцями/покупцями» наркотичних засобів є особи, які є підозрюваними у кримінальному провадженні. А надання «добровільної» згоди на участь у НСРД супроводжується фізичним і моральним тиском. На думку вченого, залучення таких осіб до участі в НСРД є не тільки протизаконним, але й аморальним [5, с. 225].

Що стосується «Контролю за вчиненням злочину» (ст. 271 КПК України), зокрема, «контрольованої та оперативної закупки», то М.В. Лотоцький зауважує, що в цій статті КПК України не вказано, що до проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії можна залучати «інших осіб», отже, вона повинна проводитися штатними працівниками правоохоронного органу [5, с. 226]. Дослідник доходить висновку, що використання «інших осіб» у НСРД, зокрема оперативній поставці, контрольованій та оперативній закупці, спеціальному слідчому експерименті, імітуванні обстановки злочину та інших НСРД, є протизаконним. Здобуті таким способом докази не можуть бути використані під час прийняття процесуальних рішень, на них не може посилається суд під час ухвалення судового рішення [5, с. 228].

Це висновок підтверджує нашу гіпотезу про те, що залучення «інших осіб» до будь-якої НСРД є незаконним. Але при цьому потрібно враховувати такі обставини:

- по-перше, до категорії «інших осіб», які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окрім осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, належать такі: перекладач, спеціаліст, керівники та представники установ зв'язку, керівники та працівники операторів транспортних телекомунікаційних мереж, керівники та працівники банківської установи та інші [6, с. 70];
- по-друге, залучення осіб до багатьох НСРД є реальною необхідністю, а інколи і єдиною можливістю проведення конкретної дії. Зокрема, обстеження публічно недоступних місць,

житла чи іншого володіння особи, відповідно до положень ст. 267 КПК України з метою встановлення там засобів аудіо-, відеоконтролю часто можливо провести лише через залучення до конфіденційного співробітництва осіб, які мають вільний доступ до відповідного приміщення або можуть відвідати його і перебувати там із дозволу власника або користувача приміщення. Провести контрольоване постання, контрольовану або оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент часто буває можливим лише через залучення до конфіденційного співробітництва осіб із найближчого соціального оточення збувальників наркотичних засобів, торговців зброєю та вибухівкою, хабарників, замовників умисних вбивств тощо;

– по-третє, не можна погодитися з тим, що здебільшого залучення осіб до негласного співробітництва з метою їхньої участі у проведенні НСРД супроводжується фізичним і моральним тиском із метою одержання «добровільної згоди». Якщо під «фізичним тиском» розуміти насильство або погрози його застосування, то 100% опитаних нами оперативних працівників і 100% слідчих ніколи не застосовували такого стимулу для залучення осіб на конфіденційній основі до проведення НСРД, а також не чули про подібні випадки від своїх колег.

Що стосується використання морального тиску (якщо під ним розуміти використання компрометуючої інформації), то такі випадки, безумовно, є. Вони зумовлені безвихідним становищем слідчих та оперативних працівників, які, володіючи достовірною інформацією про те, що вчиняються та готуються тяжкі та особливо тяжкі злочини, не можуть їх припинити та викрити в інший спосіб як шантаж. Зокрема, 28,7% опитаних нами оперативних працівників і 14,3% слідчих мають подібний досвід. Це є суттєвою проблемою, яка підлягає вирішенню. З нашого погляду її не можна розв'язати у спосіб, запропонований М.В. Лотоцьким (використання для проведення НСРД лише штатних працівників оперативних підрозділів, із заборобою залучати до цих дій конфідентів) [5]. Двома основними шляхами вирішення окресленої проблеми вважаємо такі:

а) запровадження належного фінансування роботи оперативних підрозділів із негласного співробітництва (за таку пропозицію висловилися 98,4% опитаних нами оперативних працівників, 81,3% слідчих);

б) запровадження законодавчого механізму укладання угоди, за якою обвинуваченому (підозрюваному; особі, яка притягується до адміністративної відповідальності) у разі добровільної згоди на участь у проведенні НСРД гарантується звільнення від покарання чи відповідальності або значне пом'якшення покарання (за таку пропозицію висловилися 88,2% опитаних нами оперативних працівників, 71,7% слідчих).

Ці пропозиції вирішують лише одну з наведених вище проблем правового регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження. Але загалом потрібні системні зміни, що дають змогу ефективно використовувати негласне співробітництво для виконання завдань кримінального процесу.

Підбиваючи проміжні підсумки, зазначимо, що сьогодні правове регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження характеризується тим, що згідно з буквою закону (з формально-юридичних позицій):

1. Слідчий особисто не може одержувати (а, відповідно, і використовувати) інформацію від негласних співробітників через відсутність правового механізму його роботи з такими співробітниками.

2. Слідчий має право (але не може мати формальних підстав) для використання інформації одержаної внаслідок конфіденційного співробітництва оперативними підрозділами. Адже він не може дати їм доручення на використання негласного співробітництва через те, що воно не становить змісту окремої НСРД. Відповідно, слідчий не може одержати результати виконання такого доручення.

3. Оперативний підрозділ може використовувати інформацію одержану від негласних співробітників лише в межах виконання доручення слідчого на проведення конкретної НСРД.

4. Слідчий і працівники оперативного підрозділу (у разі доручення їм слідчим конкретної НСРД) мають право залучати негласних співробітників до проведення лише однієї НСРД – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Аналізуючи викладене, потрібно зазначити, що такий стан правового регулювання використання негласного співробітництва не сприяє виконанню завдань кримінального провадження. Адже за такого стану не можна повним обсягом використати можливості негласного співробітництва для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування для того, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї

вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Відповідно, значно знижується ефективність захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Ба більше, сьогодні немає формальних законних підстав для використання у кримінальному провадженні не лише тої інформації, яку одержують оперативні підрозділи шляхом негласного співробітництва, а й відомостей, одержаних ними в результаті проведення таких оперативно-розшукових заходів, як оперативне опитування, оперативна установка, оперативний огляд, аналітична розвідка. Ці та інші заходи не знайшли аналогів у переліку негласних слідчих розшукових дій. Тобто слідчий не може дати доручення на їхнє проведення або застосувати їх самостійно.

Причина такого стану речей полягає в тому, що суб'єкти ОРД юридично позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України). На неприпустимість такої ситуації та необхідність її виправлення вказували К.В. Антонов, М.Л. Грібов, В.А. Колесник, С.В. Обшалов, М.А. Погорецький, С.А. Савенко, М.В. Стащак, І.О. Сухорада, А.М. Черняк та інші науковці [7–12].

Зокрема, М.А. Погорецький влучно зазначає, що із введенням у дію чинного КПК України ліквідовано інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на всіх стадіях кримінального процесу і, особливо, на судових, де взагалі відсутні в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй. Учений наполягає на вирішенні цієї проблеми шляхом внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [13].

Цю думку підтримує В.А. Колесник, який зазначає, що рішення про ліквідацію інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження було поспішним, оскільки потреба в такому супроводженні залишилася і задовольнити її лише наявними негласними слідчими (розшуковими) діями неможливо, адже однією слідчою дією не забезпечують проведення іншої. Наприклад, перед тим як проводити обшук у квартирі підозрюваного, як раніше, так і за новим КПК України слідчий дізнається, скільки кімнат та інших приміщень у квартирі, хто проживає з власником, коли мешканці виходять із дому й повертаються, чи тримають домашніх тварин, чи можуть несподівано завітати гості тощо. Така оперативна установка потрібна, аби належним чином підготуватися й ефективно провести слідчу дію – обшук. Це є оперативно-розшуковим забезпеченням діяльності слідчого, і таким саме оперативним воно залишилося. Слідчий, як і раніше, у таких випадках дає окреме доручення не іншим слідчим, а саме оперативно-розшуковим підрозділам [14].

Також учений вказує, що під час кримінальних проваджень трапляються випадки, коли потерпілий відмовляється від свідчень через те, що йому заплатили або погрожують розправою. Встановити суб'єктів та обставини такої протидії розслідуванню слідчий, який не має оперативних позицій серед учасників кримінального судочинства (бо це не його завдання), особисто не зможе. Крім того, запізно нейтралізувати протидію розслідуванню, коли вона вже принесла свої результати. Необхідно якщо не діяти на випередження, то хоча бчасно покласти край протиправному втручанням у роботу органів досудового розслідування, що неможливо без оперативного супроводження кримінального процесу. Твердження про те, що частину оперативно-розшукових заходів поклали на слідчого й той проводить їх, називаючи негласними слідчими (розшуковими) діями, В.А. Колесник вважає хибним, адже слідчий не виконує ті завдання, які у зв'язку з розслідуванням злочину ставляться перед оперативними підрозділами. Оперативно-розшукова діяльність в інтересах кримінального провадження як здійснювалася, так і здійснюється. Сьогодні фактично співіснують дві форми пізнання події злочину, що в минулому були врегульовані і юридично, – процесуальна та оперативна [14].

Розуміючи необхідність існування інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження, його важливу роль у виконанні завдань боротьби зі злочинністю, представники МВС України постійно намагаються легітимізувати його на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Наприклад, п. 5.1 та 5.2 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень (затверджена Наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700) містили положення, які регламентували супроводження оперативними працівниками

кримінального провадження у складі слідчо-оперативних груп із моменту його створення до оголошення судом вироку [15].

Із скасуванням вказаного нормативно-правового акта було введено в дію Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їхньому виявленню та розслідуванню (затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 575) [16]. У цьому документі продовжено спроби легітимізації інституту оперативного супроводження кримінального провадження.

Зокрема, там містяться такі положення:

– «Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення слідчо-оперативної групи і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження» [16, п. 1 розд. 5];

– «Працівники оперативного підрозділу, включені до складу слідчо-оперативної групи, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій» [16, п. 2 розд. 5];

– «За наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста в тому самому кримінальному провадженні, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, працівник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який доповідає слідчому для прийняття ним рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку та фіксацію протиправних дій і можливість змінити запобіжний захід на більш суворий у порядку, встановленому законом [16, п. 1 розд. 7]».

Отже, зазначений нормативно-правовий акт надає оперативним підрозділам повноважень, які: по-перше, ширші за ті, що встановлені КПК України (здійснення оперативного супроводження кримінального провадження), по-друге, прямо суперечать йому (у частині ініціювання оперативними працівниками СРД та НСРД).

Визнаючи необхідність запровадження та чіткого нормативно-правового урегулювання інституту оперативного супроводження кримінального провадження, маємо зазначити, що спроби зробити це на рівні підзаконних нормативно-правових актів не можуть бути продуктивними, адже яким би чином не були сформульовані відповідні положення, не вдасться уникнути їхньої колізії з нормами КПК України.

Відразу зауважимо, що КПК України не передбачає повноваження слідчого, прокурора давати оперативним підрозділам доручення «щодо отримання інформації в межах конкретного кримінального провадження». Отже, його надання, виконання та використання його результатів у кримінальному провадженні (у будь-який спосіб) є порушенням вимог законності.

Справді, на підставі ч. 6 ст. 246 КПК України «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій» за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися «інші особи» [1]. При цьому науковці одностайні в тому, до їхнього числа таких осіб належать негласні співробітники [5; 17–20]. Цілком імовірно (у КПК України прямо цього не зазначено), що відповідне рішення слідчого, прокурора може бути оформлено постановою.

Висновки. Правове регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження сьогодні є неповним, розбалансованим і не сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Для виправлення цього становища, окрім втілення в життя пропозицій, висловлених у підрозділі 2.1 (щодо редакції ст. 275 КПК України), необхідно вдатися до таких кроків.

По-перше запровадити інститут оперативного супроводження кримінального провадження безпосередньо до кримінального процесу.

Для цього в ст. 41 КПК України потрібно передбачити право оперативних підрозділів здійснювати оперативне супроводження кримінального провадження шляхом застосування комплексу заходів, що є мінімальним втручанням в особисте та сімейне життя й можуть проводитися як штатними працівниками зазначених підрозділів, так і, за їхнім завданням, негласними співробітниками (позаштатними негласними працівниками).

До числа таких заходів слід віднести ті самі заходи, що традиційно використовуються під час оперативного (ініціативного) пошуку, але з назвами, які самі по собі окреслюють їхній

зміст і не потребують додаткових роз'яснень (у разі неможливості надання таких назв потрібно подавати визначення відповідного заходу). До унормування пропонується такий їхній перелік: 1) опитування осіб за їхньою добровільною згодою; 2) обстеження публічно доступних об'єктів; 3) обстеження публічно недоступних об'єктів за добровільною згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; 4) збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; 5) збирання інформації з обмеженим доступом, яка міститься в інформаційних банках даних правоохоронних органів, відповідно до їхніх компетенцій; 6) одержання конфіденційної інформації за згодою осіб, які мають доступ до неї; 7) комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину; 8) пошукове стеження – захід оперативного супроводження кримінального провадження, який полягає в короткочасному імпровізованому візуальному спостереженні за певним об'єктом (особою, річчю або місцем), зокрема, з метою попереднього встановлення невідомих осіб, виявлених під час проведення інших заходів і НСРД, а також під час перебування негласного співробітника поруч з особами, до соціального оточення яких його впроваджено.

Для заходів оперативного супроводження кримінального провадження, зазначених № 1, 3, 6, слід передбачити можливість проведення з приховуванням мети та належності їхнього суб'єкта до правоохоронних органів.

Доцільно передбачити, що результати заходів оперативного супроводження кримінального провадження можуть бути використані лише для прийняття організаційних і тактичних рішень у досудовому розслідуванні. Ці результати не можуть подаватися як докази. Особи, які їх проводили, не можуть бути допитані як свідки.

Матеріали оперативного супроводження кримінального провадження мають накопичуватися у справі оперативного супроводження кримінального провадження, яка заводиться за закривається оперативним підрозділом за вказівкою процесуального керівника досудового розслідування.

По-друге, у КПК України необхідно регламентувати можливість залучення негласних працівників до проведення будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання ними технічних засобів фіксації аудіовізуальної інформації.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Негласні слідчі розшукові дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ : навч.-практ. посіб. / Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, К.А. Гусева та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 416 с.
3. Сергєєва Д.Б. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. *Право України*. 2013. № 11. С. 180–188, 182–183.
4. Сергєєва Д.Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 47–54, 52.
5. Лотоцький М.В. Законність залучення «інших осіб» до участі у негласних слідчих (розшукових) діях (контроль за вчиненням злочину). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2016. № 2 (14). С. 224–229, 225.
6. Смірнова В. Права та обов'язки інших осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 169–173, 170.
7. Антонов К.В., Савенко С.А. Сучасний стан та напрями розвитку наукового обґрунтування оперативно-розшукового забезпечення судового провадження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. № 67. С. 698–706, 698–706.
8. Обшалов С.В. Оперативно-розшукова протидія злочинам при здійсненні кримінального провадження : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 264 с.
9. Грібов М.Л. Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 26–31, 26–31.
10. Стащак М.В. Співвідношення понять «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» та «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження». *Право і безпека*. 2013. № 4 (51). С. 117–123, 117–122.

11. Сухорада І.О. Документування злочинів у сфері банківського кредитування оперативними підрозділами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с. С. 9.
12. Черняк А.М. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну оперативними підрозділами : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 40 с. С. 15.
13. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–277.
14. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло. *Закон і бізнес*. 2014. Вип. № 32–33. 22 серпня. URL: <http://zib.com.ua/ua/print>.
15. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена Наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS391.html.
16. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 575.
17. Гольдберг Н.О. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. *National law journal: theory and practice*. 2016. № 2. С. 100–103.
18. Смірнова В.О. Проблеми визначення процесуального статусу окремих осіб у кримінальному провадженні. *Збірник наукових праць НА СБ України*. 2017. № 63. С. 222–228.
19. Подобний О.О. Забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва як негласної слідчої (розшукової) дії. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 16. С. 159–164.
20. Гончаров В.В. Конфіденційне співробітництво: нормативно-правовий аспект. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 284–295.

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.51>

ЛУБЕНЦОВ А.В.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ТА АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБЛЕННЯ НОВИХ МЕТОДИК СУДОВОГО АВТОТЕХНІЧНОГО ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті досліджено теоретичний базис, а також визначено актуальність розробки нових методик судового автотехнічного експертного дослідження. Обґрунтовано, що розробка нових методик судових автотехнічних експертиз пов'язується з використанням автоматизованих систем реєстрації даних ДТП, а також комплексних методів дослідження під час проведення комплексних експертиз. Визначено, що методика судової автотехнічної експертизи ґрунтується на експертному пізнанні направлених на дослідження об'єктів із метою встановлення технічного стану транспортного засобу, обставин механізму дорожньо-транспортної події, відповідності дій учасників ДТП Правилам дорожнього руху та технічній можливості транспортного засобу. Виокремлено такі функції методики судової експертизи, як: ціледосягаюча; систематизуюча; прогностична; прагматична; управлінська; оціночна; засвідчувальна; пізнавальна. Наголошено, що метою створення нових методик

© ЛУБЕНЦОВ А.В. – кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії інженерно-транспортних досліджень (Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса)